

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Овчаренко Н. А. Культурологічний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва.

У статті розглядається актуальна проблема застосування культурологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Здійснено аналіз науково-теоретичного досвіду щодо визначення базових понять дослідження та з'ясовано специфіку використання культурологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: культура, культурологія, культурологічний підхід, культурологічна підготовка, педагогічна культура.

Овчаренко Н. А. Культурологический подход в профессиональной подготовке будущего учителя музыкального искусства.

В статье рассматривается актуальная проблема использования культурологического подхода к профессиональной подготовке будущего учителя музыкального искусства. Проанализирован научно-теоретический опыт относительно определения базовых понятий исследования и определена специфика использования культурологического подхода в профессиональной подготовке будущих учителей музыкального искусства.

Ключевые слова: культура, культурология, культурологический подход, культурологическая подготовка, педагогическая культура.

Ovcharenko N. A. Culturological professional campaign in preparation of future teachers of Musical Arts.

Actual problem of applying cultural approach to professional training of the future teacher on music art is discovered in this article. Scientific theoretic experience is analyzed relatively definition of basic terms of exploration and defined the specific of using cultural approach in professional training of future teachers on music art.

Key words: culture, culture science, cultural approach, cultural training, pedagogical culture.

Визначальна роль у реалізації культурно-ціннісної парадигми професійної підготовки майбутніх фахівців належить культурологічному підходу. Ураховуючи техногенну спрямованість сучасного суспільства, його потребу в постановці в центр системи освіти пріоритетів людської особистості, а також специфіку такої спеціальності, застосування культурологічного підходу у професійній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва є методологічно необхідним. Як напрямок наукового дослідження застосування культурологічного підходу виявляється в засвоєнні студентами культурного досвіду минулих поколінь, формуванні ціннісних орієнтацій у галузі мистецтва, науки та життя.

Застосування культурологічного підходу завжди мало місце у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. За останнє десятиліття XXI століття активно вивчається та визначається механізм формування загальнолюдських, освітніх, мистецьких цінностей у контексті впровадження культурологічного підходу, що відображено у працях з філософії мистецтва (І. Зязюн, Г. Коломієць, В. Суханцева), культурології (А. Кармін, О. Новікова), філології (Д. Лихачова), мистецтвознавства (О. Самойленко), професійної педагогіки (Т. Іванова, Н. Мачинська, В. Радкевич, С. Сисоєва), мистецької педагогіки (Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька).

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні аспекти реалізації культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Завдання дослідження:

- здійснити аналіз науково-теоретичного досвіду щодо визначення базових понять дослідження: культура, культурологія, культурологічний підхід, культурологічна підготовка, педагогічна культура;

- визначити особливості застосування культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Вивчення ролі культурологічного підходу до професійної підготовки майбутнього фахівця музичного мистецтва неможливо здійснити без визначення основного поняття дослідження, а саме – «культура». Термін «культура» етимологічно є багатозначним, походить від латинського «cultura» – догляд, розвиток. У сучасному словнику іншомовних слів поняття «культура» має п'ять значень, а саме:

- 1) рівень розвитку суспільства;
- 2) рівень розвитку в якійсь галузі знань або діяльності;
- 3) характеристика певних історичних епох, народів, націй, країн;
- 4) рівень виховання та розумового розвитку особи;
- 5) вирощування якихось рослин, а також сама рослина [1, с. 352].

У філософській і педагогічній думці у тлумаченні поняття «культура» спільним є розуміння культури як результату діяльності людства. У філософському словнику зазначено, що культура має такі значення, як: обробляти, вирощувати, створювати. Культура в такому контексті розглядається як соціально-прогресивна творча діяльність людства у всіх галузях буття і свідомості; становить діалектичну єдність процесів опрідмечування (створення цінностей, норм, знакових систем) та розпродмечування (засвоєння культурного досвіду); спрямована на перетворення дійсності, багатства людської історії у внутрішнє багатство особистості, на виявлення і розвиток сутнісних сил людства.

Під поняттям «культура» в педагогічному словнику розуміється виховання, освіта, розвиток, що є сукупністю практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності [2, с. 183].

Деякі науковці наділяють поняття «культура» новими змістовними можливостями: відкривають його зв'язки з поняттям «культу» (П. Флоренський), пам'яті (Д. Лихачов, Ю. Лотман), символу (С. Аверинцев, О. Шпенглер), безсмертя (Х. Борхес).

За визначенням В. Ключевського, культуру (цивілізацію) слід розглядати як ступінь зробленого людиною і людською спільнотою [3, с. 15]. В. Ключевський не наголошує на розмежуванні понять «культура» і «цивілізація».

П. Флоренський розглядає ключовим явищем і ключовим словом культури термін «канон», на його думку, стрижнем культури і стрижнем знання про неї є традиції – традиційні аспекти людського досвіду, які в концентрованому вигляді виражені в каноні. Канон необхідно розглядати як «згущену традицію», «згущений розум людства», «художнє втілення істини буття», «звільнення, а не закріпачення», «дар від людства художнику» [4, с. 556–557].

Д. Лихачов, досліджуючи поняття «культура», зазначав, що пам'ять протистоїть всепоглинаючій силі часу і накопичує те, що називається культурою [5, с. 42].

Центральним елементом у визначеннях поняття «культура» є діяльність людини. Поняття «культура» ми тлумачимо як усвідомлений результат діяльності людства (досвіду чи традиції) у напрацюванні цінностей, створений для сьогодення та майбутнього.

Вивчення впливу культури на формування особистості було і є предметом дослідження у філософській думці. І. Кант, Г. Гегель у вихованні вбачали можливий шлях розвитку суспільства. У наукових працях російського філософа М. Бердяєва висвітлено значення національної культури, а саме, що людина входить у людство через національну індивідуальність як національна людина, а не відсторонена людина. Усе творче у культурі має на собі печатку національного генія. Розглядаючи культуру сферою операційних перетворень матеріально-ідеальних сутностей, В. Суханцева з позиції філософії музики зазначає, що без неї світ повстає перед людиною як топологічна констанція. Занурені в культуру як у природне середовище, людська сутність і її діяльнісні виявлення підпорядковуються дії універсальних законів Миротворення, які мають форму об'єктивних детермінацій людського світу і створюють різномасштабний Космос смислоутворювальних значень та суб'єктивностей.

А. Кармін, О. Новікова, досліджуючи проблему культури, зазначають, що культура – це «соціальна інформація, що збережена і накопичена в суспільстві за допомогою створюваних людьми знакових засобів. Культура є світом артефактів, продуктів і результатів людської діяльності, ступно створені людьми предмети і явища (думки, речі, засоби діяльності); світ

смислів, зміст у яких складають знання, цінності, регулятиви (соціальні правила чи вимоги); світ знаків. Соціальне значення культури полягає в тих функціях, які вона виконує для людства, це такі функції, як: інформаційна, адаптивна, комунікативна, інтегративна, соціалізаційна [6, с. 419]. Усвідомленню ролі культури у здобутті професії вчителя музичного мистецтва сприяє вивчення дисципліни «культурологія».

Культурологія, комплексна гуманітарна наука, за своєю сутністю є теорією культури, що поєднує й синтезує досвід поколінь з історії, філософії, соціології, психології, антропології, етнології, етнографії, мистецтвознавства, герменевтики, семіотики, лінгвістики, інформатики. Предметом дослідження культурології є сама культура, багатогранний і складний феномен. У сучасній культурології однією із перспективних, на думку А. Карміна та О. Новікової, і ми приєднуємося до інтенції науковців, є інформаційно-семіотична концепція культури, у світлі якої культурні феномени постають як «тексти», що містять соціальну інформацію через знакові системи культури [6, с. 9]. Знання з культурології сприяють свідомому ставленню майбутніх фахівців до оволодіння основами культурологічного підходу у процесі освіти та самоосвіти.

Культурологічний підхід ми окреслюємо як компонент методологічної системи дослідження, спрямований на привласнення культурного досвіду (традиції) суспільства.

У світлі культурологічного підходу до питань освіти І. Зязюн зазначає, що слід уточнити те особливе, що характеризує специфіку культури, яка виявляється в діяльності людини, характеристики її особистості, що в одному випадку народжує цінності, особистісні смисли, почуття – культуру, в іншому – «дещо інше» – акти технічного відтворення, форми соціальності, під якими прийнято розуміти вияви цивілізації [7]. Розглядаючи професійний розвиток особистості в контексті культурних цінностей, І. Зязюн дійшов висновку, що згідно з культурологічним підходом доцільно спрямовувати зміст форми сучасної професійної підготовки на активне і творче оволодіння особистістю базовими культурними цінностями, народними традиціями, культурними формами взаємодії, співробітництва, способами і методами мистецької діяльності, що ґрунтується на колективному й особистісному культурному досвіді, стилі діяльності тощо. Науковець зауважує, що такі базові психологічні характеристики, як: особистісна спрямованість, поведінкова гнучкість, професійна компетентність, – надають змогу майбутньому фахівцю реалізувати особливо ціннісні еталони життєтворчості [7].

На важливості застосування культурологічного підходу у розв'язанні концепції змісту освіти, створенні нормативних документів щодо модернізації освіти, а саме: стандартів для вищої та середньої школи, – звертає увагу С. Сисоева. На думку науковиці, з позиції культурологічного підходу освіта розглядається як соціокультурна система, яка забезпечує культурне наслідування (трансляцію культурних норм, цінностей ідей); розвиток людської індивідуальності, підготовку людини до успішного існування в соціумі, власній культурі, полікультурному середовищі. Для виховання у підростаючого покоління толерантної поведінки в полікультурному та міжкультурному середовищі та поваги до інших, особливого значення набуває культурологічна парадигма [2, с. 13].

У монографії Т. Іванової подаються нові підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя, в основу якої покладено культурологічний підхід, який автор розглядає як культурно-виховний ідеал формування особистості педагога: «Культурологічний підхід до загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя потребує орієнтації на інтеграцію системи освіти, філософії, психології та на кооперацію професіоналів з різних галузей культури... Новий підхід до наукового знання полягає в тому, що об'єктом виховання стає особистість вихованця як суб'єкта культури – цінителя і творця культурних цінностей» [9, с. 26]. На думку автора, *культурологічна підготовка* характеризується особливою діяльністю з аксіологічного усвідомлення знань і реалізації особистісних культурно-значимих функцій майбутнього педагога [9, с. 30]. Культурологічний підготовці притаманно постійно змінювальний, детермінований процес діалектичних взаємопереходів, протилежностей, умов, потреб, цілей та результатів, які тримають усі елементи системи у стані вічного руху, що визначають її єдність. Т. Іванова визначила, що основною метою культурологічної підготовки є не засвоєння знань і вмінь, а оволодіння зразками людської культури та вміння передати цей культуротворчий досвід підростаючому поколінню [9, с. 29].

Для майбутнього вчителя у процесі професійного становлення важливого значення набуває здобуття *педагогічної культури*. Так, В. Сухомлинський прийшов до висновку: «якщо вчитель вдумливо аналізує свою роботу, у нього не може не виникнути інтерес до теоретичного усвідомлення свого досвіду, спрямованості пояснити причинно-наслідкові зв'язки між знаннями учнів і своєю педагогічною культурою» [10]. Показником педагогічної культури, на думку педагога-класника, є вміння звертатися до розуму і серця учня: «... щоб стати справжнім вихователем, необхідно пройти школу душевності... Це одна із найтонкіших рис у нашій педагогічній справі» [10].

У контексті соціального існування, узагальнює О. Рудницька, найбільш плідною є концепція культури як цілісної системи, у полі якої функціонують її окремі види: соціальна, політична, економічна, трудова, етична, естетична, художня (зокрема, музична) тощо. Щодо поняття «педагогічна культура», то автор інтерпретує його як складне і різнобічне поняття, що передбачає високий рівень інтелектуального й емоційного розвитку вчителя, наявність у нього певної програми самовдосконалення, вимоги до поведінки, норм взаємин з учнями, батьками, колегами тощо; незважаючи на різне розкриття структурних компонентів педагогічної культури, майже всі автори характеризують її через особистісні якості вчителя й відповідно до них уміння [11, с. 42]. Формування педагогічної культури вчителя взаємопов'язано з культурною особистістю, яке є динамічним явищем, детермінуючим її розвиток соціально-історичними процесами: умовами життя людини, характером епохи та цивілізованості суспільства, національними відносинами, у яких перебуває суб'єкт культури тощо [11, с. 45].

Педагогічну культуру можна вважати феноменом та результатом діяльності особистості, яка є особливим елементом, що впливає на процес культурологічної підготовки майбутнього вчителя, інтегративною характеристикою ідеального педагогічного процесу у єдності його аксіологічної, акмеологічної, гуманістичної спрямованості.

У професійній підготовці майбутнього вчителя мистецтва культурологічний підхід посідає визначальне місце, застосування якого орієнтує студентів на розвиток загальної та художньої культури. Г. Падалка зазначає, що значення культурологічного впливу мистецтва на становлення особистості важко переоцінити, особливо в контексті нової парадигми людинотворення. У реалізації культуротворчого впливу мистецької діяльності, автор підкреслює роль інтегративного характеру художнього виховання, забезпечення цілісності художнього світобачення учнів. Мистецько-освітні програми сьогодення повинні враховувати використання різних видів мистецтва та широкої палітри художніх образів. Профільне мистецьке навчання має, вважає науковець, «вписуватися», органічно співвідноситися із поліхудожнім. Ефективна реалізація культурологічного впливу мистецької діяльності можлива під час усвідомленні не тільки специфічних ознак, а й того спільного в різних видах мистецтва, що забезпечується його художньо-виражальною сутністю [12, с. 13].

На думку Л. Масол, процес оволодіння майбутніми фахівцями художнього профілю цінностями світової і національної культури, перетворення їх на особистісні цінності, глибоке розуміння внутрішніх смислів творів культури, їх образів, форм, стилю ґрунтується на сформованій у них естетичній культурі [13].

У професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва використання загальнолюдського, наукового досвіду, мистецької традиції є необхідним і значущим. Рівень інформаційних засобів надає необмежені можливості для ознайомлення з національною культурою різних країн, мистецькими досягненнями світових виконавців, педагогічними надбаннями кращих педагогів-музикантів.

Специфіка мистецької професійної освіти у контексті культурологічного підходу полягає в оволодінні студентами культурним досвідом різних видів мистецтв. У сфері музичного мистецтва майбутнім фахівцям необхідно опанувати мистецтвом співу, гри на музичному інструменті, диригування і керівництва хором, захоплююче розповідати про музику, мистецтво. Однак, окрім музичного мистецтва, майбутній фахівець повинен бути обізнаним у мистецтві літератури, архітектури, живопису, хореографії, кіно, театру тощо. Однією зі специфічних рис культурологічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва є те, що привласнення цінностей мистецтва проходить не тільки на знанневому рівні, значною мірою цей процес має почуттєву основу, проходячи шлях катарсису або гедонізму. До специфіки опанування культурними цінностями музичного мистецтва слід також віднести

особливість у сприйманні художніх смислів музичних творів, що відображають культурну традицію історичної епохи, у якій жив композитор, його внутрішній світ. У музичних творах художні смисли є непередметним і, водночас, поетичними. Уміння розкодувати художні смисли, з дотриманням певної об'єктивності, формуються тільки в контексті культурного досвіду тієї епохи, у якій творив композитор.

Отже, аналіз науково-теоретичного досвіду надав змогу визначити сутність базових понять дослідження: культура, культурологія, культурологічний підхід, культурологічна підготовка, педагогічна культура. Застосування культурологічного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має свою специфіку, що полягає в: опануванні студентами культурним досвідом різних видів мистецтв; привласненні цінностей мистецтв, значною мірою, через почуттєву сферу; сприйманні художніх смислів музичних творів. Культурологічна підготовка надає змогу сформуувати ціннісну сферу майбутніх фахівців та сприяти зростанню їх духовних потреб.

Література

1. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів / уклали : О. Скопненко, Т. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2008. – 798 с.
2. Український педагогічний словник / упоряд. С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. **Ключевский В.** Лекции по русской истории: 8 т. / В. Ключевский. – М. : Гос. изд-во полит. лит-ры, 1956. – 328 с.
4. **Флоренский П.** Иконостас / П. Флоренский. // Христианство и культура. – М. : Фолио, 2001. – С. 521–626.
5. **Лихачев Д.** Поэтика древнерусской культуры / Д. Лихачев. – М. : Наука, 1979. – 360 с.
6. **Кармин А. С.** Культурология / А. С. Кармин, Е. С. Новикова. – СПб. : Питер, 2004. – 464 с.
7. **Зязюн І. А.** Освітній простір культури в педагогічній теорії / І. А. Зязюн // Kstafcene zawodowe: pedagogika i psihologia – Професійна освіта: педагогіка і психологія: пол.-укр. журнал / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченхстохова; К., 2005. – Вип. УП. – С. 35–46.
8. **Сисоева С. О.** Развитие освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу / С. О. Сисоева // Проблеми полікультурності у неперервній професійній освіті: наукове видання; за ред. К. В. Балабанова, С. О. Сисоевої, І. В. Соколової. – Маріуполь : Ноулідж, 2001. – С. 11–18.
9. **Иванова Т. В.** Культурологическая подготовка будущего учителя: [монография] / Т. В. Иванова. – К. : ЦВП, 2005. – 282 с.
10. **Сухомлинский В. А.** Как любить детей // Избранные произведения: в 5-ти т. / В. А. Сухомлинский. – К., 1980., – Т. 5. – С. 427–668.
11. **Рудницька О. П.** Музика і культура особистості: проблеми сучасної освіти: [навч. посіб.] / О. П. Рудницька. – К. : ІЗМН, 1998. – 248 с.
12. **Падалка Г. М.** Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2010. – 274 с.
13. **Масол Л. М.** Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України / Л. М. Масол // Шкільний світ. – 2002. – № 9. – С. 1–6.